

Bibliotekarerne – profession eller indbildning?

Af Alice Nørhede

Redaktionen har bedt Biblioteksleder Alice Nørhede om at nærlæse og anmelde bogen: *"Bibliotekarerne – en profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi"* som udkom i 2006 på Forlaget Samfundslitteratur.

Alice Nørhede
Biblioteksleder
Danmarks Farmaceutiske Bibliotek
aln@farma.ku.dk

I 7 kapitler, en introduktion og et efterskrift tages bibliotekarernes professionshistorie op til en grundig gennemlysning fra starten af det 20. århundrede og frem til i dag. Udgivelsen er støttet af Bibliotekarforbundet, Dansk Bibliotekshistorisk Selskab og Danmarks Biblioteksskole – 3 interessenter med hver sin indfaldsvinkel til og stærke interesse i tilblivelsen af denne bog.

Bogen udspringer af "Torsdagsuniversitetet" i 2005 – en foredragsrække med temaet "Bibliotekarprofessionen – hvor er den på vej hen?" Dette arrangement gav inspiration til, at forelæserne gik hjem og skrev en artikel om deres emne, som så siden har ført til udarbejdelsen af denne antologi.

Bogens syv kapitler omhandler:

- udviklingen af en bibliotekarprofession siden 1960'erne
- et historisk perspektiv på dansken af en bibliotekarprofession i Danmark i perioden 1880-1920
- informationskompetence, IKT og bibliotekarers professionelle ekspertise
- om læring og udvikling af professionsidentitet i uddannelse og praksis
- referencesamtalens diskurser
- om udviklingen fra indvandrerbibliotekar til integrationsbibliotekar
- om gymnasiebibliotekarers holdning til begrebet "undervisning"

De to redaktører bidrager selv til bogen, men derudover er der artikler fra andre danske og svenske forskere og undervisere fra de to landes biblioteksskoler og universiteter, samt en enkelt medforfatter, der må siges at stå uden for biblioteksskolemiljøet.

Forandring, omskiftelighed, omstilling i samfundet smitter af i alle afkroge af det område, som afgrænser bibliotekarernes virkefelt, nemlig viden, kommunikation og teknologi. Bibliotekarerne har, siden de begyndte at professionaliserer sig i slutningen af 1800-tallet, været underlagt dette vilkår og har heldigvis i et vist omfang selv formået at ændre både genstandsfeltet for deres viden, for praksis og vigtigst af alt – forholdet til brugerne.

Det har ikke været nogen nem proces og den pågår stadig, afslører analyserne i denne bog. Processen med at udvikle en profession er stærkt afhængig af mulighederne for intern kommunikation via fagblade, uddannelse og i dagligdagen, hvor professionens aktører forsøger at samstemme holdninger og visioner.

I bogen fokuseres bl.a. på uddannelsens evne til at skabe professionsidentitet, og der peges også på vigtigheden af at kunne kommunikere indbyrdes i det daglige arbejdsfællesskab. Begge dele er væsentlige faktorer, men jeg tror også at bibliotekspressen og fagforeningen (især i slutningen af 60'erne og begyndelsen af 70'erne) har haft en vis rolle i udviklingen af professionsidentiteten. Det kunne være spændende, hvis nogle af forfatterne kunne have lyst til at tage disse temaer op i til grundig belysning i senere publikationer.

Processen med at udvikle en profession er stærkt afhængig af mulighederne for intern kommunikation via fagblade, uddannelse og i dagligdagen, hvor professionens aktører forsøger at samstemme holdninger og visioner.

Bibliotekarerne har gennem alle disse år kæmpet hårdt for at tilpasse sig ændringer i omgivelserne og forsøgt at aktualisere professionens kompetencer

Bibliotekar – en profession?

De teorier, der omkring midten af det 20. århundrede opstod omkring professionsdannelse og professionsudvikling tog udgangspunkt i en række værdier (Parsons) i strukturelle kendetegn (Hall) eller i krævede egenskaber (Goode). Her er nogle eksempler:

- Professionen skal f.eks. være funktionel for samfundet ved at handle til fælles bedste, og have en specifik relation til klienten eller kunden (Parsons).
- Professionen skal basere sin opgaveudførelse på baggrund af en systematisk teori og besidde fælles normer, sprog og symboler (Hall)
- Professionen deler et fælles sprog, som kun delvist forstås af udenforstående – og skaber den efterfølgende generation gennem en selektion af elever (Goode)

I forhold til bibliotekarerne som profession har diskussionen til stadighed kredset om et bestemt tema, nemlig: kan man hævde, at bibliotekarerne har et selvstændigt videnskabeligt område? Goode hævdede f.eks. i 1969: *“Schoolteching will not achieve professionalism, nor will librarianship.”* Efterfølgende blev bibliotekarfa- get udnævnt til en semiprofession på linie med socialrådgivere, sygeplejersker, o.l.

Dette er stadig et stigma, som mange bibliotekarere kæmper med. Problemet belyses på udmærket vis i kapitlet om gymnasiebibliotekarerne, der virkelig må kæmpe for deres selvforståelse i forhold til deres lærerkolleger i gymnasierne. Hvor det er nemt for de interviewede at gøre rede for deres specielle kompetencer i forhold til de studerende og deres bibliotekarkolleger i andre bibliotekstyper, bliver det meget vanskeligt at formulere sig som specielt kompetente i forhold til lærerne. Lærerne er indlysende kompetente i forhold til undervisning, pædagogik og ”fagfaglighed”, mens bibliotekarerne ikke automatisk besidder disse færdigheder og måske derfor føler sig usikre i forhold til et miljø, hvor kodeordene netop er undervisning og pædagogik. At man selvfølgelig er kompetent i forhold til vejledning, udvælgelse og fremskaffelse af materialer, informationssøgning m.v. tæller ikke rigtigt i det univers. En udtalelse fra en af de interviewede tolker i en nøddeskal, hvad mange bibliotekarere på undervisnings- og forskningsinstitutioner

føler, når de indgår i samarbejder med andre faggrupper: *”Jeg føler meget, at samarbejdet kommer i gang ved, at vi gennem vores arbejde viser, at lærerne kan have respekt for os. Vi viser dem, hvad de kan bruge os til.”*

Jeg kender selv denne fornemmelse, og jeg finder det dybt deprimerende, at det stadig skal være så svært for bibliotekarere at legitimere sig som profession.

Som bogen dokumenterer i den meget interessante historiske gennemgang af udviklingen af den bibliotekariske profession frem til 1920, gik man her bevidst efter at udvikle bibliotekarere fra at virke som glade amatører til at arbejde som fagpersoner med en uddannelse; godt nok med et kald og med ønskelige såkaldte naturlige anlæg og med en folkeopdragende funktion, men også med en række kompetencer, udsprunget af en vision omkring hensigtsmæssigt indrettede biblioteker med standardiserede procedurer og et fagsprog. En anden artikel belyser den videre udvikling fra 1960’erne og frem, hvor der arbejdes med en akademisering af uddannelsen, hvor der arbejdes på at inddrage nye kompetencer i uddannelsen, affødt af samfundets omstruktureringer og inddragelse af informationsteknologier og hvor der arbejdes med en ganske anderledes og mere bevidst brugerorientering.

Bibliotekarerne har gennem alle disse år kæmpet hårdt for at tilpasse sig ændringer i omgivelserne og forsøgt at aktualisere professionens kompetencer – og alligevel er det stadig svært at få andre faggrupper til uden videre at anerkende, at biblioteksprofessionen skulle have noget særligt at tilbyde ud over lidt almindelig bog snak og et par gode råd om at finde nogle materialer.

En relevant uddannelse?

Dette problem fører hen til en anden problematik, som behandles indgående i afsnittet om *”At blive bibliotekar”* – nemlig forholdet mellem praktik og teori i bibliotekaruddannelsen. Nutidens bibliotekarstuderende oplever uddannelsen og praksis som stærkt adskilte. De beskriver uddannelsen som helt overvejende teoretisk orienteret og er bekymrede for at komme ud på arbejdspladserne, da de tror, at megen viden, nødvendig for den bibliotekariske praksis, ikke er erhvervet gennem studiet. Kort sagt betragter de den teoretiske uddannelse som utilstrækkelig, og i virkeligheden

er de kommende bibliotekarere meget usikre på, hvilken viden og hvilke kompetencer man egentlig er kommet i besiddelse af, når man har studeret biblioteks- og informationsvidenskab.

Afsnittet er overordentlig tankevækkende og inddrager dele af D. Schöns teorier for en alternativ praksisepistemologi om viden-i-handling og refleksion-i-handling. Afsnittet munder ud i en anbefaling af at give de studerende en mulighed for en reflekterende praksis, hvor der kan skabes den nødvendige kobling mellem en stadig mere akademisk orienteret uddannelse og almindelig praksis i (især) folkebibliotekerne. Et af de interessante resultater af de fokussamtaler, der ligger til grund for artiklen, er nemlig, at de mest praksisorienterede studerende forestiller sig deres viden implementeret i et folkebibliotek og koncentrerer sig om mulighederne for at skabe god service for brugerne, mens de mere teoretisk orienterede studerende forestiller sig en praksis, relateret til uddannelses- og forskningsbiblioteker, hvor det handler om f.eks. at skabe dynamik og forandring i organisationer og virksomheder med store informationsbehov.

Jeg vil gerne vide noget om...

Mødet mellem bruger og bibliotekar har altid stået centralt og den såkaldte ”referencesamtale” har i ganske mange år været genstand for analyse og anbefalinger. Referencesamtalerne er ofte blevet skildret som problematiske af både bruger og bibliotekar, præget af misforståelser og med dårligt udkomme for brugeren. Nye analyser af ”referencesamtaler” i forbindelse med webbaserede tjenester viser, at der også her er problemer med ufuldstændige interviews og manglende opfølgning.

I afsnittet om ”referencesamtalens diskurser” ser forfatterne på, hvordan bibliotekarens professionelle viden

Nutidens bibliotekarstuderende oplever uddannelsen og praksis som stærkt adskilte

kommer til udtryk over for brugeren ud fra en diskursanalytisk indfaldsvinkel. Der identificeres en institutionsdiskurs, en procesdiskurs og en pædagogisk diskurs. Institutionsdiskursen handler som oftest om rutiner og regler, bibliotekaren bruger fagsprog og viser dermed tydeligt gennem sit ordvalg og sin brug af "vi", at her står brugeren over for en ekspert med en hel biblioteksinstitution i ryggen. Der stilles kun lukkede spørgsmål.

I procesdiskursen får brugen en mere aktiv rolle, hvor bibliotekar og bruger arbejder sammen om at identificere den information, som brugeren efterspørger. Der bliver stillet åbne spørgsmål og brugeren inviteres (ideelt set) til at deltage i processen. Bibliotekaren forlader brugen af "vi" og siger "jeg".

I den pædagogiske diskurs træder bibliotekaren ind i en rolle som pædagog. Det foregår som oftest ved, at hun forsøger at lære brugeren noget om søgeteknik, om databaseopbygning, om kildekritik eller lign. Bibliotekaren bruger ordet "man" – det, der fortælles, er almengyldigt, nyttigt – ja, måske ligefrem objektivt! Det er i hvert tilfælde ikke noget, som bibliotekaren selv har fundet på. Bibliotekarer har altid et ønske om at skabe informationskompetente brugere, og den pædagogiske diskurs sniger sig ind i referencesamtalen ved mange lejligheder. Den ses også brugt, hvis bibliotekaren synes, at brugeren bliver for aktiv – hvis bibliotekaren udfordres på sin professionelle autoritet. Pædagogikken bruges, således at bibliotekaren indtager en lærerrolle og brugeren bliver sat i elevens sted – brugeren pacificeres.

Diskursanalyser af en række aflyttede referencesamtaler afslører, at virkelig interaktion mellem bruger og bibliotekar er sjældne, at brugerens viden sædvanligvis ikke inddrages og at samtalen i høj grad bruges til at understrege bibliotekarens ekspertrolle uden de store gevinster for brugeren.

Bibliotekaren vil helst fremlægge sine egne løsningsforslag.

Der er ingen tvivl om, at bibliotekarerne ønsker at være hjælpsomme og meget gerne vil demonstrere specialviden, men det får som konsekvens, at bibliotekaren i virkeligheden bliver uopmærksom overfor brugerens behov. Interaktionen mellem bruger, bibliotekar og informationssystemer negligeres, brugeren fastholdes i en passiv rolle.

Analysen antyder, at grunden til de utilfredsstillende referencesamtaler kan være, at der hersker usikkerhed om, hvad bibliotekarisk ekspertise er. *"I mangel af en tydelig professionel ekspertise føler bibliotekaren sig til stadighed presset til at fremstå som sikker og kyndig over for brugeren."* skriver Frederik Hanell et al.

Bogen har været spændende læsning med stof til megen eftertanke. Det har været opmuntrende at se mange relevante problemstillinger omkring det at være bibliotekar sat ind i en gennemarbejdet teoretisk ramme. Det har været interessant at erkende, at mange af de holdninger, der findes blandt nutidens praktiserende bibliotekarer, blev undfanget i professionens barndom. Jeg blev f.eks. ret forbløffet over at se, at et af mine credo'er var formuleret så langt tilbage som i

1876: *"A librarian should be more than a keeper of books; he should be an educator. All that is taught in college amounts to very little, but if we can send students out self-reliant in their investigations, we have accomplished very much."* Knap så oplivet blev jeg over at få skåret ud i pap, at vi bibliotekarer åbenbart stadig er meget hurtige til at påtage os en formynderholdning, frem for at gå i dialog i øjenhøjde med vore brugere – en reminiscens fra professionens barndom, hvor det var helt legitimt at se sig selv som en folkeopdrager!

Bogen om bibliotekarerne er ikke ligefrem sengebordslæsning, da alle kapitler inddrager megen teori. Derfor rummer bogen også en hel del gentagelser, netop omkring teoridannelsen. Det skal nu ikke afholde alle med engagement i bibliotekernes videre udvikling fra at gå i kast med "Bibliotekarerne". Mange af de problematiske aspekter ved det at være "bibliotekar" er klart belyst og formuleret i bogen. Antologien indbyder til særdeles relevante diskussioner om professionens fremtid i en evig foranderlig verden.

Bibliotekarerne – en profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi. Redigeret af Tine Schreiber og Hans Elbeshausen. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur, 2006. 221 sider. ISBN-13: 978-87-593-1235-3.

Diskursanalyser af en række aflyttede referencesamtaler afslører, at virkelig interaktion mellem bruger og bibliotekar er sjældne, at brugerens viden sædvanligvis ikke inddrages og at samtalen i høj grad bruges til at understrege bibliotekarens ekspertrolle uden de store gevinster for brugeren.